

Hanna Makurat

Cësk słowarza Jana Trepczika na sztôłtowanie sã terôczasny kaszëbskòjãzëczny lingwisticzny terminologii

Acta Cassubiana 17, 143-151

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Hanna Makurat
Gdańsk

Cěsk słowarza Jana Trepczika na sztôłtowanie sã terôczasny kaszëbskòjãzëczny lingwisticzny terminologii

Kaszëbskò lingwisticznò terminologiò terôczasno je *in statu nascendi*, wcyg pòwstòwają nowé jãzëkòznòwczé pòchwòtë, a téz precyzowóné są terminë, jaczé òkòzałë sã za mało scësné abò niejednoznaczné. Wiele jãzëkòwëch zjawiszczów i procesów do dzysészégò dnia nie dozdało sã kaszëbskòjãzëczny nõùkòwi nomenklaturë, za to na òznaczenié jinëch brëkòwónëch je colemalo czile równobieżno funkcjonëjącëch pòzwów. Zdówò sã, że nõwiksi cěsk na sztôłtowanie sã kaszëbskòjãzëczny lingwisticzny terminologii mają nõùkòwé dokazë ò mòwnoznajemny przirodze pùblikòwóné pò kaszëbskù. W negò òrtu robòtach mùszëbnosc ùzëcò nieznónégò donądka kaszëbiznie jãzëkòznòwczégò pòchwòtu implikuje ùsadzenié negò terminu przez àutora, a równoczasno zwë-négòwóny pòchwòt òstòwò bezpòstrzédno przeniosli do jãzëkòwi prakticzni. Lingwisticznò kaszëbòlogicznò terminologiò brëkòwónò je nié leno w nõùkò-wëch rozprawach, ale téz w didaktice mòwnoznajemnych przedmiotów, wëklò-dónëch na czerënkach: kaszëbskò etnofilolgiò, pòlskò filologiò z kaszëbisticzną szpecjalnoscą i na pòdiplomòwëch studiach *Nòùczanié kaszëbsczégò jãzëka*, realizowónëch na Gduńszim Ùniwersytece. Sztudérowie nëch czerënków są slëchińcama zajãców z gramaticzi kaszëbsczégò jãzëka, prowadzonëch w kaszëbsczim jãzëkù.

W hewòtnym artiklu ni ma mòzłëwòtë, cobë przedstawić całą kaszëbską jãzëkòznòwczą terminologiã ùsòdzoną wieleczerënkòwò przez rozmajitëch àutorów ju òd XIX stalatégò. Wklòd w rozwij i ùsystematizowanie lingwisticznëch pòchwòtów jakno pierszi miòł Floriòn Cenòwa, chtëren òpùblikòwòł miemieckòjãzëczną gramatikã zatitlowoną *Zarés do Grammatikj Kasëbsko-Słowjnskjè Mòvé*¹, w jaczi pòdòł òn kaszëbskòjãzëczné równoznaczënë miemiecczich i łacyńszich gramaticznëch terminów. Ò próbach sztôłtowaniò mòwnoznajemnych terminów przez Cenòwã pisòł Èdwòrd Bréza². Wòzny ùdzél

¹ F. Cenòwa, *Zarés do Grammatikj Kasëbsko-Słowjnskjè Mòvé*, Poznań 1879.

² E. Bréza, *Florian Ceynowa jako językoznawca*, „Rocznik Gdański”, 1983, nr 2, 59-85.

w formowaniu kaszëbsczich lingwistycznych pòzwów pòstãpno mielë zrzeszińcowie, a òsobliwò interesëjący naju w hewòtnym artiklu Jón Trepczik, chtëren w cëgu swòjégò leksykògraficznégò dziejaniò wëprócówòł nowé, donãdka nieznoné jãzëkòznòwczé pòchwòtë, jiné za to adaptowòł do kaszëbszczi fòneticzi. System Trepczikòwi terminologii je dosc rozbùdowóny, chòc nie je òn fùl òpi-sënkã. Niejedné leksemë Trepczik zapòzëczył òd Cenòwë, adaptowòł téz terminë jinégò zrzeszińca i leksykògrafa Aleksãdra Labùdë³, chtërnégò wòlòzënk w rozwij mòwnoznajemny terminologii bël równak marginalny. Selektiwnégò wëbiëru wëprócówònëch donëhczas lingwistycznych pòchwòtów i dofùlowaniò ò nowé jãzëkòznòwczé pòzwë dokònòł Eùgeniusz Gòłãbk w swòjich *Wskòzãch kaszëbszczégò pisënkù*⁴, terminologiò Gòłãbka stała sã spòdlim mòdifikacjów i pòsobnëch dofùlowaniów dokònònëch przez àutorów ùczbòwników do ùczbë kaszëbszczégò jãzëka, Mareka Cëbulsczégò i Ròzã Wòsòk-Slëwã⁵. Wëtworzoné donãdka w kaszëbsczim jãzëkù lingwistycznë pòchwòtë i historiò jich ùsòdzaniò òstała òbgòdònò w artiklach Jerzégò Trédra zatitlowònëch *Kaszubska terminologia gramatyczna*⁶, a téz *Najnowsza terminologia gramatyczna (na tle dawniejszej)*⁷. W wëzi przëwòlònëch robòtach Trédra òstałë przedstãwioné m.jin. nòwòzniészé tendencje ùròbianiò gramatyczny terminologii, téz ny wëprócówóny przez Jana Trepczika, równak àutor nëch dokazów zaprezentowòł leno wëbróné pòchwòtë Trepczika, ledwie dówajacë bòczënk na gwësné problemë.

W hewòtnym artiklu mdã miec starã òmówic kaszëbskã lingwistycznã nomenklaturã zgromadzonã w dokazu Jana Trepczika zatitlowónym *Słownik polsko-kaszubski*⁸; przeanalizëjã mòzëlëwie wszëtczë zebróné w słowarzu mòwnoznajemnë pòchwòtë, wskòzëjacë równoczasno na nacëskanié bédënków Trepczika na teròczasnã jãzëkòwã praktikã. Słowòrz negò àutora je pierszim wikszim leksykògraficznym dokazã, w chtërnym przelómónò òstała wëstãpiwajacò rëchli w kaszëbszczi spòlëznie tendencjò, cobë felëjacë kaszëbszczé słowò zastãpiwac pòlsczim ekwiwalentã abò téz pòloniznã zaadaptowónã fòneticzo do systemù kaszëbszczégò jãzëka⁹. Trepczik wprowadzò wielné jãzëkòwë

³ A. Labuda, *Słownik polsko-kaszubski*, Gdańsk 1981.

⁴ E. Gòłãbk, *Wskòzë kaszëbszczégò pisënkù*, Gduńsk 1997.

⁵ M. Cybulski, R. Wosiak-Śliwa, *Kaszubski jëzyk literacki. Podrëcznik dla lektoratów*, Gdańsk 1992; M. Cybulski, R. Wosiak-Śliwa, *Uczimë sã pò kaszëbskù. Ksiãzka pomocnicza dla klas starszych*, Gdańsk 2001.

⁶ J. Treder, *Kaszubska terminologia gramatyczna*, [w:] *W świetle słów i znaczeń. Ksiëga pamiãtkowa*, red. J. Maćkiewicz i E. Rogowska, Gdańsk 2001, s. 317-324.

⁷ J. Treder, *Najnowsza terminologia gramatyczna (na tle dawniejszej)*, [w:] *Jëzyki mniejszości i jëzyki narodowe*, red. E. Wrocławska, J. Zieniukowa, Warszawa 2003, s. 309-316.

⁸ J. Trepczyk, *Słownik polsko-kaszubski*, naukowo opracowãł i aneksem opatrzył J. Treder, t. I i II, Gdańsk 1994.

⁹ Leksykògraficznym dokazã ò szlachòwny przirodze, ale mniëszim òbjãtoscowò je przëwòlóny ju słowòrz Aleksãdra Labùdë z 1981 r.

innowacje, w sposób nad wërôz kreatywny ùsôdzô òn òriginalné neòlogizné i neòsemantizné, przëwrôcô zabôczoné ju archajizné a wprôwdzô słowa cëzégò pòchòdaniô, przëswòjéwajacé je do kaszëbsczi fòneticzi. Mòwnô innowacyjnosć Trepczika i całégò karna zrzeszińców miała pòwòzny cësk na rozwij léteracczi kaszëbizné¹⁰, w nym téz na sztôłtowanie sã lingwistyczny terminologii.

W zasygu jãzëkòznòwczëch pòzwów, szlachòwno jak w przëtròfkù pòchwòtów z jinëch dzélów wiëdzë, Trepczik wprôwdzô ùsádoné przez siebie neòlogizné jakno warianté dlô jinëch fùnkcionëjacëch ju pòzwów. Wielerazowò àutor słowarza ùròbiô nié jeden, ale nawetka czile alternatiwnëch neòlogiznów, pòdòwajacé kòl nich wariantiwno internacjonalny gramaticzny termin abò téz pòloniznã zaadaptowónã fòneticzo do kaszëbsczégò systemù. Pòlsczëmù pòchwòtowi *fonetyka* w słowarzu Trepczika òstałé przëpòrzãdkòwóné dwie àutorsczé neòlogizné *zwekoucza* i *głosowina* (na slédnò ùsádonò òd ny sami słowòbùdowiznowi témé co pòlskò *głosownia*) kòl fòneticzo zaadaptowónégò internacjonalnégo słowa *fonetika*. Pòlskòjãzëczny pòchwòt *słownictwo* mò nòslédné neòlogizujacé ekwiwalenté: *słowizna*, *mionowizna* i *mionizna*, chtërne pòkazywajã sã kòl internacjonalnégo terminu *leksyka* i wãzszégò z pòdrzatkù na zasyg – *nomenklatura*. Pòzwa *deklinacja* òstała wëjasnionò za pòmòcã czësto nietrafny neòlogizné *nôdżib* (ùżëti téz ù Trepczika w znacënkù ‘tryb’) i neòlogizné *zjinaczëna miona* kòl internacjonalnégo *deklinacëjò*. Szlachòwno pòlsczé terminé *miejscownik* i *przymiotnik* téz òstałé wëjasnioné za pòmòcã neòlogiznów, pierszi z pòchwòtów òstòł ùżëti w słowarzu Trepczika jakno *mòlnik* i *mòlny pòd*, za to drëdzi mò nòslédné neòlogizëjacé kaszëbsczé ekwiwalenté: *prëdòwnik* i *prëdòwné słowo*; kòl neòlogiznów pòdóné òstałé internacjonalné równoznacëné, pòsobno: *lokatiw* i *adiektiv*. W analogiczny sposób bùdëje Trepczik neòlogizëjacé pòzwë bãdacé równoznacënamã pòlsczégò pòchwòtu *tryb*: *obznòjmiwòcz* – *obznòjmny nadżib* (kòl internacjonalnégo *indikativ*), *zãstrzegownik* – *zãstrzegowi nadżib* (kòl internacjonalnégo *konditionalis*), *rozkòzownik* – *rozkòzowny nadżib* (kòl internacjonalnégo *imperativ*); w jinym mòlu słowarza jakno òdpòwiëdnyk pòlsczi pòzwë *tryb rozkazujãcy* pòkazywò sã téz jinò neòlogizna: *polétny ustów*. Pòwëzszé leksemé *mòlnik*, *prëdòwnik*, *obznòjmiwòcz*, *rozkòzownik*, *zãstrzegownik* pòwstałé na skùtk ùniwërbizacji dwásłowòwëch fòrmów. Jinyma przëmiòrama àutorszczich neòlogiznów, chtërne pòjawiłé sã jakno alternatiwa dlô internacjonalnëch słówów, sã nòslédné lingwisticzné terminé: *zanócënk* – *intonacëjò* (pòl. *intonacja*), *dostòwk* – *sufiks* (pòl. *przyrostek*, *sufiks*), *przëstòwk* – *prefiks* (pòl. *przedrostek*, *prefiks*), *zezwek* – *konzonanta* (pòl. *spòłgłoska*), *zjinaczëna czasnika* – *konjugacëjò* (pòl. *koniugacja*), *zamiono* – *pronoma* (pòl. *zaimék*), *sрэbnica* – *subiekt* (pòl. *podmiot*), *przëzwëk* – *akcent*, *zjinaka* – *fleksëjò*, *dokonóny uszli czas* (pòchwòt, jaczi

¹⁰ H. Makurat, *Zòbawa słowã i redosné słowòùtwòrstwò Jana Trepczika*, „Sławistyka”, 2010, nr 11, 22-27.

dzéłowò je neòlogizną, dzéłowò pòlonizną) – *perfektum*, *mownoapartny* – *idiomny*, *idiomatny*, *piersi stopiń* – *bezstepizna* – *bezstepiń* – *pozytiw* (alternatiwno z pòlonizējacyma terminama: *stopień równy* / *równy stepiń*), *drėdzi stopiń* – *komparatiw* (wariantiwno z pòzwą: *wėższy stopiń*), *trzecy stopiń* – *superlatiw* (alternatiwno z pòchwõtama: *nówėższy stopiń* / *nówėższy stepiń*), *niepoznóny nadżib* – *infinitiw* (pòl. bezokolicznik), *órtnik* – *articiel* (pòl. *rodzajnik*), w jinym mólu słowarza: *órtnik* – *artikel* (pòl. *przedimek*). Spòmiedzė neòlogiznów wėapartnionėch przez Trepczika alternatiwno z internacjonalnyma fòrmama leno nielielnė zwėskałė normatiwną sankcjã (colemało równobieźno z internacjonalnyma fòrmama), hewòtno: *słowizna*, *mólnik*, *zastzegownik* – *zastzegowi nadżib*, *rozkòzownik* – *rozkòzowny nadżib*, *zamiono*, *przėzwėk*, *zjinaka*, *dokonóny uszli czas*. Równak dówajacė bòczėnk na to, że do jãzėkòwėgò systemù trafilė słowa stwòronė indywidualno przez jednėgò àutora, trzeba pòdsztrėchnãc, że je to i tak przėmiėrźno bėlnò wielėna zaaprobòwónėch pòchwòtów. Pòòstałė z przėwòlónėch àutorszich neòlogiznów Trepczika abò òstałė wėeliminowónė na rzecz jinėch fòrmów, abò tėż nie nalazłė òne jėsz tekstowėch aktualizacjów, chòc mòżlėwė je, że niechtėrne z nėch fòrmów trafiã w przinđnoce do ùzusu.

Rzadzy neòlogizējacė pòzwė pòkazywajã sã jakno wariantė pòlsczich terminów zaadaptowónėch fòneticznò do kaszėbszczėgò systemù abò tėż jakno wariantė kalków z pòlsczczėgò jãzėka: *wizowac* – *stopniowac*, *pòd* – *przėpòdk*, *ustów* – *starna*, *nasebny ustów* – *pasymnò starna* ‘strona bierna’, *przėdònk* – *przėdònka* kòl pòloniznė, w chtėrny białogłòwsczi órt òstòł zamieniony na chłòpsczi i òsta zastosowónò fòneticznò adaptacjò: *przėdòwk* ‘przydawka’, *pozwėk* – *slėdny zwėk* ‘wygłòs, głòska końcowa’, *przėzwėk* – *piersi zwėk* ‘nagłòs, głòska poczãtkowa’, *kunòszk* ‘końcówka’ kòl zestawieniò *słowny kùnc*. Spòmiedzė neòlogiznów Trepczika, jaczė majã pòlonizējacė wariantė, do systemù kaszėbszczėgò jãzėka trafilė pòchwòtė: *ustów*, *nasebny ustów* i *kunòszk*.

Czasã w systemie Trepczika felėje alternatiwė dlò neòlogizējacėch fòrmów, np.: *mownoznajemnota* ‘językoznawstwo’, *przėdichnieniė* ‘przydech’, *wielnik* – *rechubnik* ‘liczebnik’ (òstòł tėż òdnòtėrówny pòchwòt: *porzãdkowi rechubnik*), *dosebny zamiono* ‘zaimėk dzierżawczy’, *pėtownė zamiono* ‘zaimėk pytajãcy’, *nówrotnė zamiono* ‘zaimėk zwrotny’, *òdnòsznė zamiono* ‘zaimėk wzglėdny’, *tereczasy czas* – *teròbėtny czas* ‘czas teraźniejszy’, *bėti czas* – *uszli czas* ‘czas przėszły’, *przinđny czas* ‘czas przėszły’, *nazėwòcz* ‘mianownik’, *wėpomòznė słowo*, *wėpomòżny czasnik* ‘czasownik posiłkowy’, *dzejny czasnik* ‘czasownik czynny’ (samò słowò *czasnik* je przėjãtė òd Cenòwė), *òdsebny ustów* ‘strona czynna’, *dosebny ustów* ‘strona zwrotna’, *przėczasnik* ‘imiesłów’ (tėż zarejestrowóny òstòł termin *przėslòwkowi przėczasnik*), *trójnò wielėna* ‘liczba mnoga’, *pojėdinczò* / *pojėdinczò wielėna* ‘liczba pojedyncza’, *równowòżėna* ‘równowaźnik’, *òpisowny órtnik* ‘rodzajnik òkreślony’, *slėdnik* ‘nastėpnik (dzėł zdaniò zesadzonėgò abò pòdrzãdnie, abò wespòlrzãdnie, chtėren w logiczny spòsòb nastãpiwò pò pòprzėdnikù), i *podlėżny* ‘podrzėdny’, *nadlėżny* ‘nadrzėdny’ (òbadwa słowa sã òpatronė kwalifikatorã *gr* ‘gramatika’), *samozwėk*

‘samogłoska’; slédny z pòdónèch przëmiòrów je równoczasno kalkã z pòl-szczégò jãzëka. W przëtròfkù neòlogizëjącèch lingwisticznèch pòchwòtów, jaczé w dokazu *Słownik polsko-kaszubski* Trepczika ni miałë jinèch wariantów, wikszosc zwëskała normatiwnã sankcjà. Do ùzusu trafité nôslédné neòlogizné, dló chtërnèch brak bëło alternatiwë w słowarzu: *mownoznajemnota* (termin teròczasno brëkòwóny równobieżno z internacjonalnã pòzwã *lingwistika*), *wielnik*, *dosebné zamiono*, *pëtowné zamiono*, *nówrotné zamiono*, *uszli czas*, *prziñdny czas*, *wëpomòżné słowo*, *wëpomòżny czasnik*, *dzejny czasnik*, *dosebny ustów*, *trójnò wielëna*, *pojedynczò wielëna*, *równowòzëna*, *samozwëk*. Apartno nót bë bëło ùjimac ùsazoné przez Trepczika słowò *przëczasnik*, jaczé funkcionëje w lëteraczi kaszëbiznie, równak w znacënkù jinym nigle to, chtërnò przëpisòł mù Trepczik, hewòtno je òno ekwiwalentã pòlsczégò pòchwòtu *przysłówëk*.

Òkróm gramaticznèch terminów zgromadzonèch w słowarzu Trepczika, bãdãcèch neòlogiznama, wielné sã téz przëmiòrë neòsemantiznów, czëlë słowów, jaczé wtòrznò zwëskaçã znaczenié lingwisticznégò pòchwòtu. Midzë neòsemantiznama nót je wëmienic taczé terminë, jak: *zwëk* ‘głoska’ (kòl Labùdë w nym placu je neòlogizna ùsazonò òd jistégò dërzënia: *zwëczka*) czë *porzãdk słów* ‘szyk słów’, *niprzeszli czas* ‘czas zaprzeszly’, *lëpny* ‘labialny’ (kòl pòlonizné *labialny*), *lëpny zwëk* ‘głoska wargowa’, *kòrzëñ słowa* ‘temat, rdzëñ słowa’ (kòl germanizné *téma*), *zwëczajné miono* ‘imië pospolite’ (chòdzy tuwò ò pòspòliti jistnik), *dzël mowë* ‘czëść mowy’, *zdanië* (słowò to piërwòszno w kaszëbiznie bëło równoznacznã słowów ‘sãd, pòzdrzãtk’, funkcyjã gramaticznégò terminu zwëskało òno dopiërze wtòrznò), *niezjiscony* kòl pòlonizné *niedokonony* (*niezjiscony bëti* (*uszli*) *czas*, *imperfektum*); neòsemantiznã je téz leksem *zmiana* ùzëti w znaczenim pòlsczégò słowa ‘fleksja’, wëstãpiwãjący w słowarzu Trepczika wariantiwnò z neòlogiznã *zjinaka* i internacjonalnã *fleksjò*. Za neòsemantiznã mòże téz ùznac leksem *orzecznik* (jezlë przëjimniëmë, że na pòlonizna funkcionëje w kaszëbiznie szlachòwnò jak w pòlsczim jãzëkù w znacënkù dzëlu mionowégò predikatu), bãdãcy ekwiwalentã pòlsczégò słowa ‘orzeczenie’, w kaszëbiznie brëkòwóny wariantiwnò z internacjonalnym słowã *predikat* (trzeba nadczidnãc, że pòlsczi pòchwòt *orzecznik* nie òstòł wëjasniony w ògle w rozezdrzëwónym tuwò słowarzu); Trepczik nie przejął ze słowarza Labùdë neòlogizné *orzeczba* bãdãcégò równoznacznã pòlsczégò słowa *orzeczenie*. Neòsemantiznã je téz termin *òrt* ‘rodzaj’, znóny rëchli w gwarach kaszëbskich leno w òglowim znaczenim, a zaadaptowóny przez Trepczika do mòwnoznajemny terminologii, dodòwkòwò zestawienia *dzeczny òrt* i alternatiwnò *strzëdny òrt* (pòkazywãjącé sã kòl internacjonalnégò słowa *neutrum*) nót je ùznac za semanticznë neòlogizné, jaczé òznòczają w pòlsczi terminologii ‘rodzaj nijaki’. Wariantã gramaticznégò pòchwòtu *òrt* je w słowarzu Trepczika jinò neòsemantizna *szlach* (*chłopszci szlach*, *biãlogłowszci szlach* kòl równobieżnèch pòzwów *chłopszci òrt*, *biãlogłowszci òrt*). Niechtërne z wëmienionèch wëzi leksemów, zaadaptowónèch przez Trepczika

w specjalistycznym znaczeniu, zwęskalię normatiwną sankcjã i funkcjonëją dzysdnia w systemie kaszëbszczëgo jãzëka jakno lingwisticznë terminë: *zwëk*, *porzãdk słów*, *lëpny*, *lëpny zwëk*, *zdanié*, *ört*, *dzecny ört*. Wëdówò sã, że znaczeniową neologiznã *kòrzëń słowa* téz mòże ùznac za trafiony pòchwòt, równak słowò to nie nalazło donãdka tekstowëch aktualizacjów.

Dzël terminologii Trepczik przejął òd Florianã Cenówë, np. *czasnik* ‘czasownik’ (wariantiwno z internacjonalnã fòrmã *verbum*), *doraznik* (alternatiwno z fòrmã *przezëwëk*, *akcent*), *jistnik* ‘rzeczownik’ (alternatiwno z fòrmã *miono*, *substantiw*); wòrt je téz nadczidnac, że Trepczik pòchwòt *jistnik* wariantiwno z internacjonalnym terminã *genetiw* bédëje ùżëwac téz w znaczeni kù pòzwë przëpòdka znónëgo w pòlaszëznie jakno *dopelniacz*. Pòchwòt *miono* to neosemantizna notérowónò ju kòl Cenówë na òznaczenié partów mówë pòdlégajacëch deklinacji, Trepczik zawãziwò znaczenié ny pòzwë leno do jistnika. Niechtërne z terminów Cenówë àutor dokazu *Słownik polsko-kaszubski* pòddòł mòdifikacji, np. jakno wariant fòrmë *konjugacëjò* pòjòwiò sã pòchwòt *czasnikowaninë*, jaczi je przesztòlënim notérowóny kòl Cenówë gramaticzny pòzwë *czasowanjë*; òkróm tegò ù Trepczika zarejestrowónò òstała fòrma *wiãzëna* ‘spójnik’, chtërna nòpròwdopòdobni je mòdifikacjã terminu Cenówë, ùsazonëgo òd negò samëgo słowòbudowiznowëgo spòdla, ale z jinym sufiksã: *vjãznjikj*; nót je dodac, że fòrma *wiãznik* téz pòkazywò sã w jinym mòlu słowarza Trepczika w nym samym znaczeni kù. Kòl Cenówë rejestrowóny je pòchwòt *křikòc* ‘wykrzyknic’ (kòl fòrmë *vëkřikñnik*), jaczi wierã téz stòł sã spòdlim mòdifikacji dokònony przez Trepczika, ù chtërnegò òdnótérowónò òsta fòrma ùtwòrzonò òd jistëgo słowòbudowiznowëgo spòdla *krzikòcz* kòl fòrmów *wolòcz* i *wëkřiknik*. Trepczik jakno gramaticznëgo terminu nie przëswòjił zato ùżëti w pùblikacji *Zarës do Grammatikj Kašëbsko-Słòvjnskje Movë* pòzwë *spòsòb* ‘tryb’ – kòl Trepczika słowò to pòkazywò sã leno w znaczeni ògłowim, bez kwalifikatora wskòzëjacëgo na gramaticzny pòchwòt; ekwiwalentã pòlsczëgo terminu *tryb* w lingwisticznym znaczeni je ù Trepczika blòs przëwòlónò ju wëzi neologizna *nòdžib*.

Niejedne terminë kù reszce przejął Jón Trepczik òd Aleksãdra Labùdë: *szlabiza* ‘sylaba’, *szlabizowac* ‘sylobowac’, Trepczik dodòwkòwò ùsazyl téz pòkrewnë słowa majacë nen sòm dërzëń, hewòtno *szlabizowaninë* i *wieleszlabizowi*, pòsobnym słowã zapòzëczonym òd Labùdë je *przëmiònk*, notérowóny kòl Trepczika wariantiwno z leksemã *przëmiòn*. Nawleczenim do terminologii Labùdë sã téz notérowónë kòl Trepczika deriwatë: *zjinaczëwac* ‘odmieniać’, *zjinaczony* ‘odmienny’, *niejinchazony* ‘nieodmienny’, ùtwòrzonë na spòdlim rejestrowónëch kòl Labùdë czasników: *jinchazëc* ‘odmienić’, *jinchazac* ‘odmieniać’. Za to pòchòdnym słowã ùsazonym òd czasnika *zjinaczëwac* je ù Trepczika przëwòlónò ju wëzi neologizna *zjinaka* ‘fleksja’ (ù Labùdë: *jinchazba* ‘odmiana’).

Przëswòjënienë abò pòmieniãcë przez Trepczika lingwisticznëch pòchwòtów stosowónëch przez Cenówã i Labùdã je swëgo òrtu werifikacjã rëchtnoscë nëch gramaticznëch pòzwów. Niechtërne z neologiznów ùrobionëch przez

wēmienioněch tuwò àutorów Trepczik zaadaptowòł do swòjégò systemu i w przetròfkù wikszośc z nich przěczěnił sã do jich rozkòscěrzeniò i do jich pòswiòdczeniów w ùzusu. Lingwisticzně termině, stwòrzoně przez Cenòwã i Labùdã, mdãcě neòlogiznama, chtěrne nie òstałě ùwzglãdnioně w dokazu *Słownik polsko-kaszubski* Trepczika, colemãto ùlěglě zabòczeniu i nie nalazłě mòłu w systemie teròczasny lěteracczi kaszěbizně.

W słowarzu Trepczika przěmiěrznò rzòdkò jakno kaszěbsczě ekwiwalentě gramaticzněch pòchwòtów wěstapiwajã same blòs internacjonalně słowa bez jiněch wariantów. Leno internacjonalězně òstałě zarejestrowóně w nòslědněch przěmiòrach: *fonologijò*, *ablatiw* ‘narzědnik’, *semantika*, *gramatika*; termin *składnia* òstòł wějasniony internacjonalnym słowã *syntaksa* kòl òpisowégò òbjasnieniò *uczba o usòdzanim zdaniów*, w pòdobny spòsòb sã wějasnioně termině: *neologizm*: *neologizna* – *nowě słowo*, *idiom* – *mownò apartnosc*, i niechtěrne pòzwě przěpòdków: *datiw* – *trzecy przěpòdk*, *akuzatiw* – *czwiòrti przěpòdk*. Nieròz Trepczik pòdòwò blòs òpisowě wějasnieniě gwěсны gramaticzny pòzwě: *uròbianiě* abò *powstòwanie słów* ‘słowotwòrstwo’. Czasã internacjonalně słowa pòkazywajã sã kòl pòloniznów: *adverbium* – *przěsłòwk*, *apozycjò* – *przědòwk* ‘dopowiedzenie apozycja’ (pòlonizna *przědòwk*, w chtěrny òstòł zmieniony białogłòwsczi òrt na chłòpsczi, wěstapiwò těż w fúnkcji jaczěgò le przědòwkù). Tej sej internacjonalězně w słowarzu Trepczika pòjòwiajã sã kòl słówów pòspòlněch dlò pòlaszězně i kaszěbizně: *artykulacjò* – *wěmowa*, abò kòl słówów děrzeniowò kaszěbszczich: *dialekt* – *gòdka* (òbadwa ne termině majã równòczasno znacěnk dialektu i gwarě); nieròz wěstapiwajã leno pòlonizně bez jiněch wariantów: *nieprzechòdny*, *zdrobnieniě*. Z germańszczich jãzěków zapòzěcił Trepczik pòchwòtě: *obiěkt* ‘dopělnienie’, *partikla* ‘partykuła’ i *těma* ‘temat, rdzěn słowa’, dwa slědně z něch gramaticzněch pòzwów trafilě do ùzusu. Notěrowòny kòl Trepczika termin *dolżěna* ‘iloczas’ wedle Jerzěgò Trědra je neòlogiznã¹¹, wědòwò sã równak, że mòże běc to zapòzěczenie ze słowěńszcěgò abò macedońszcěgò jãzěka, w chtěrněch wěstapiwò słowò *dolżina* (słowěńszczy) / *должина* (macedońszczy) òznòczajãcě ‘długòsc’, le Trepczik zmòdifikòwòł jegò znacěnk i przěswòjił nen pòchwòt gramaticě; pòza dokazã *Słownik polsko-kaszubski* mò òn těż jině tekstowě pòswiòdczenia, chòc czãscy w ùzusu pòtikònò je pòlonizna *jiloczas*.

Tak lingwisticzně termině bãdãcě pòloniznama abò internacjonalěznama, jak těż pòchwòtě, co sã gwòsnyma abò zapòzěczonyma òd jiněch àutorów neòlogiznama czě neòsemantiznama, stòwajã sã w słowarzu Trepczika spòdlim mni abò barzi rozbudowóněch słowòbudowiznowěch gniòzdów. Trepczik òpròcowòł àutorsczě schematě deriwacji, pòsługiwajãcě sã wětwòrzonyma przez siebie technikama ùsòdzaniò słówów. Przěmiòrowò neòlogizna *przězwãk* stała sã centralnym słowã słowòbudowiznowégò lińcucha: *przězwěk* – *przězwěczěc* –

¹¹ J. Treder, *Kaszubska terminologia gramatyczna...*, s. 323.

przëzwëczenié, za to zapòzëczony òd Cenòwë *doraznik* stòł sã spòdlim cëgù: *doraznik* – *doraznic* – *doraznikowac* – *doraznienié*.

Bédënk Trepczika tikający sã mòwnoznajemny terminologii je kòncepcją dosc rzeszną, òpiartą na prawach analogii, chòc pòjawiłë sã w dokazu *Słownik polsko-kaszubski* gwësne niekònskwencje i niescësnoścë. Bënowé sprzecznoścë przejëwiałają sã przede wszëtczim ùżëcym jistégò jãzëkòznòwczégò pòchwòtu w dwóch rozlącznëch fùncjach, np. w jednym mòlu słowarza termin *nòdżib* òznòczò to samò, co pòlsczi ‘tryb’, w jinym dzëlu ta gramaticznò pòzwa je ekwiwalentã ‘deklinacji’, za to *niepozwóny nadżib* òtnòszò sã w systemie Trepczika do pòlsczégò terminu ‘bezokolicznik’. Szlachòwno pòchwòt *ustów* w terminologii Trepczika je równoznaczeniã dwóch pòlsczich pòzwów: ‘strona’ i ‘tryb’ (*polétny ustów* ‘tryb rozkazujący’), a zapòzëczony òd Cenòwë termin *jistnik* w systemie Trepczika je ekwiwalentã pòlsczich gramaticznëch pòzwów ‘rzeczownik’ i ‘dopełniacz’. Pòsobnym niepòzãdónym zjawiszczã w dokazu *Słownik polsko-kaszubski* je nié wiedzno ùmòtiwòwónò nadmiarowò synonimiò lingwisticznëch pòchwòtów. Wëdòwò sã, że ùròbianié wielnëch wariantów mòwnoznajemnëch terminów, wparłãcziwającë w to colemãło nié fùl ùdokòznioné gramaticzné neòlogiznë, je rozrzeszeniem niekòrzëstnym i niecëlowim z pòzdratkù sztandarizacji kaszëbiznë. Nót je téz dac bòczënk na pòkazywający sã w słowarzu felënk precyzji, przëmiòrowò tak słowò *gòdka*, jak i *dialekt* w òmòwiònym tuwò dokazu są równoznaczeniã dwóch pòlsczich pòchwòtów ‘dialekt’ i ‘gwara’, timczasã są to doch rozmajité zasygòwò lingwisticzné pòzwë.

Pòsobną niebëlnosçã jãzëkòznòwczì terminologii zgromadzony w słowarzu Trepczika je jì niekòmpletnosc. Wielné mòwnoznajemné pòchwòtë w ògle ni mają swòjich hasłów w òmòwiòny tuwò leksykògraficzny robòce. W dokazu *Słownik polsko-kaszubski* nie òstałë òdnotérowóné niechtërne spòdłowé gramaticzné pòjãca, jaczich równoznaczeniã w pòlaszëznie są pòzwë taczé, jak np.: *aspekt*, *leksem*, *okolicznik*, *wołacz*, *zapòżyczenie*, taj tej nie dzëwùje fakt, że nie òstałë téz zarejestrowóné w słowarzu barzi szpecjalisticzné lingwisticzné terminë, jaczich ekwiwalentama w pòlsczim jãzëkù są pòjãca taczé, jak np.: *afrykata*, *afrykatyzacja*, *apofonia*, *derywacja*, *derywat*, *dysymilacja*, *fonem*, *formant*, *jer*, *konsonantyzm*, *palatalizacja*, *przegłòs*, *przestawka*, *rozpodobnienie*, *sròdgłòs*, *wokalizm*.

Cësk dokazu *Słownik polsko-kaszubski* Jana Trepczika na sztòłtowanie sã teròczasny kaszëbskòjãzëczny mòwnoznajemny terminologii òkòzòł sã stolëmny. W wiòldzim stãpniu wënikò to gwësno stãdka, że leksykògraficznò robòta Trepczika, nimò swòjì nienòtërnoscë i sztëcznégò neòlogizowaniò, nimò niechtërnëch ewidentnëch niescësnośców jakno całosc wëdòwò sã bëc przëmiërzo rzesznym i nòbarzi rozbùdowónym bédënkã kaszëbsczì jãzëkòznòwczì nomenklaturë. Nizòdnò rëchlészò ani pòzdzészò pròca z zasygù kaszëbsczì leksykògrafii nie prezentëje tak bëlny wielënë kaszëbskòjãzëcznëch lingwisticznëch pòchwòtów. Terminologiczné rozrzeszenia Trepczika zwënëgòwałë

kluczewą funkcjã w procesie sztôltowaniô sã jãzëka terôczasnëch kaszëbòlogów, pùblikujãcëch mòwnoznajemné dokazë w kaszëbsczim jãzëkù. Chòc bédënk jãzëkòznòwczich pòzwów przedstawiony przez Trepczyka nie je kòmpletny i korzëstanié z leksykograficznego dostónkù negò àutora wëmògò òczëwidnégò distansu, to w practice w wiòldzim zasygù je òn fùndamentã dlò sukcesywnégò bùdowaniô dalszich pòchwòtów w òbrëmienim lingwisticki.

Hanna Makurat

Wpływ słownika Jana Trepczyka na kształtowanie się współczesnej kaszubskojęzycznej terminologii językoznawczej

STRESZCZENIE

Niniejszy artykuł stanowi analizę terminów językoznawczych zgromadzonych w *Słowniku polsko-kaszubskim* Jana Trepczyka. Terminy lingwistyczne notowane w słowniku często mają charakter neologizmów i neosemantyzmów rejestrowanych obok nazw międzynarodowych oraz polonizmów zaadaptowanych fonetycznie, ponadto część terminów została przejęta od poprzedników. Mimo pewnych nieścisłości i sztucznego neologizowania propozycja Trepczyka stanowi dość spójną i najbardziej rozbudowaną propozycję kaszubskiej terminologii językoznawczej. Rozwiązania terminologiczne Trepczyka odegrały istotną rolę w procesie kształtowania się języka współczesnych lingwistów kaszubskich. Mimo iż jest to praca niekompletna, stanowi ona bazę dla budowania dalszych terminów z zakresu lingwistyki.

Hanna Makurat

Influence of Jan Trepczyk's dictionary on the development of contemporary Kashubian linguistic terms

SUMMARY

This article is an analysis of linguistic terms gathered in *Polish – Kashubian Dictionary* by Jan Trepczyk. The linguistic terms listed in the dictionary are frequently neologisms and neosemantisms recorded together with the international names and Polishisms adapted phonetically, moreover, a part of the terms has been taken from the predecessors. Despite some inconsistencies and artificial neologisms Trepczyk's proposal is quite consistent and the most complex one for Kashubian linguistic terms. Trepczyk's terminological solutions played an important role in the emergence of the language of modern Kashubian linguists. Although the work is incomplete, it is the base for building further terms in the field of linguistics.